

De kracht van het dominantie concept (verschenen in 'Los Vast' aug. 2011)

Zestig jaar oud model heeft nog steeds grote impact

Het dominantie-model was tot voor kort hét verklaringsmodel voor het sociale gedrag van wolven en honden. Inmiddels zien tal van wetenschappers zich voor problemen gesteld om waargenomen gedrag in dit theoretische kader te passen. Onderzoekers beginnen zich meer en meer af te vragen of honden wel zo gemakkelijk met wolven vergeleken kunnen worden. Het lijkt vreemd dat een verklaringmodel van ruim zestig jaar oud, waarvan de meeste wetenschappers – en in hun kielzog ook veel gedragstherapeuten en hondentrainers – inmiddels onderschrijven dat het een vertekend beeld geeft, nog steeds zo'n impact heeft. In deze en volgende Los Vast zullen ontwikkeling en betekenis van het dominantie-model worden beschreven en wordt bekeken welke alternatieve verklaringmodellen zich aandienen.

Door Elian Hattinga van 't Sant

Dominant. Het woord is afgeleid van het Latijnse *dominare* dat '(over)heersen, de baas zijn' betekent. Bij het horen van dat woord knikt vrijwel iedere hondenbezitter begrijpend. Er achter gaat vaak een hele les schuil, opgedaan op de hondenschool, de televisie, uit populaire hondenboeken, bij de gedragstherapeut of de buurman. Het is een les die er nu al ruim dertig jaar is ingepompt. Zo goed, dat zelfs niet-hondenbezitters hem kunnen navertellen.

Les

Die les luidt ongeveer zo : 'Het belangrijkste gegeven van het feit dat uw hond eigenlijk een wolf is, is wel dat hij net als zijn voorvaderen leeft in roedelverband. Het leven in roedelverband betekent dat er geleefd moet worden volgens een strikte hiërarchie.' (Martin Gaus, *Hondenmanieren*, 1984). 'In de roedel gaat het beslist niet democratisch toe. De ranghogere is duidelijk de baas over een lagere in rang en de roedelleider ... is... een autoriteit die met imponeergedrag, grommen of met de tanden zijn gezag handhaaft. Hij is een sterke en actieve persoonlijkheid die aan de groep het sein geeft voor verschillende handelingen. Hij neemt het initiatief tot de jacht, de vlucht, de aanval, de verdediging of tot een verkenningstocht door het leefgebied van de roedel. Een hond die in het gezin wordt opgenomen zal het gezin beschouwen als de roedel waarin hij moet leven en... zal verwachten om leiding te ontvangen.' (Ruud Haak, *Honden en hun gedrag*, 1984). 'Wanneer de aangeboren dominantie van de pup door zijn baas van jongsaf op de juiste wijze is onderdrukt, zal deze hond in de toekomst zijn ondergeschikte positie in de menselijke roedel probleemloos accepteren.' (Martin Gaus, *Hondenmanieren*, 1984).

Dominantie-model

Het begrijpen en verklaren van hondengedrag vanuit het perspectief van zijn voorvader de wolf was dertig jaar geleden bijzonder modern en vernieuwend. Dankzij de grondleggers van de ethologie, de Nobelprijswinnaars Konrad Lorenz (1903 -1989) en Niko Tinbergen (1907-1988) was de hond, als gedomesticeerde wolf, begin jaren zeventig in wetenschappelijk beeld gekomen. Lorenz, een groot hondenliefhebber die zeer toegankelijke boeken schreef voor het grote publiek, inspireerde diverse van zijn leerlingen, zoals Eberhard Trumler, Erik Zimen en Dorit Feddersen-Petersen, tot de bestudering van het gedrag van wolven, (wilde) honden en kruisingen daarvan. De kennis die er op dat moment over wolvengedrag was – en via de ook in Nederland populaire boeken van Trumler werd verbreid – kwam vooral van een publicatie van de Zwitserse zoöloog Schenkel. Hij had in 1947 het gedrag van tien wolven op een oppervlakte van tien bij twintig meter in de dierentuin van

Basel bestudeerd. Schenkel zag – in de traditie van de in 1922 door de Noorse zoöloog Schjelderup-Ebbe beschreven pikorde bij kippen – bij de wolven een duidelijke lineaire hiërarchie en door dominantie gevormde rangorde. Voor de wolven die hij als leider beschouwde, introduceerde hij in zijn studie de term alfawolf. Schenkel was ook degene die de tekeningen maakte van de verschillende gezichtsuitdrukkingen en staarhoudingen van dominante en onderdanige wolven die jarenlang in ieder populair boek over hondengedrag te vinden waren en soms nog zijn.

Televisie coryfeeën

Tinbergen op zijn beurt gebruikte het model van Schenkel voor het sociale gedrag van Eskimohonden op Groenland, waar volgens zijn zeggen de honden in een soort gewapende vrede samenleefden met een intimiderende tiran aan het hoofd. Door Tinbergens faam won het dominantie-model nog extra aan wetenschappelijke waarde.

Via Utrechtse wetenschappers als Willem Netto en Jan Hilco Frijlink vond het model zijn weg verder naar de Nederlandse kynologie. Beiden waren actief bij O&O, de Nederlandse vereniging voor instructeurs in hondenopvoeding en -opleiding, en de eerste opleidingen voor gedragstherapeuten. Frijlink werkte bovendien jarenlang samen met Martin Gaus aan de bestudering en behandeling van gedragsproblemen bij honden.

De visie van Schenkel werd ook overgenomen door de vermaarde Amerikaanse onderzoeker en stichter van het International Wolf Centre, David Mech, die in jaren zestig onderzoek deed naar in het wild levende wolven. Zijn in 1970 gepubliceerde boek 'The Wolf: The Ecology and Behavior of an Endangered Species', zou jarenlang het standaardwerk zijn en blijven over wolvengedrag. Daarmee werd het dominantie-model hét verklaringsmodel voor het sociale gedrag van wolven en honden. Via televisie coryfeeën, zoals in Nederland Martin Gaus, Barbara Woodhouse in Engeland en recentelijk nog 'hondenfluisteraar' Cesar Millan in Amerika werd het gemeengoed bij het grote publiek.

Tien wolven

Kortom, Schenkels observaties van het gedrag van tien wolven op een zeer klein oppervlak hebben tientallen jaren lang het beeld dat tal van mensen hebben van het gedrag van onze honden volledig bepaald. En, nog steeds, is het spraakgebruik van de gemiddelde hondenbezitter doordrenkt van dominantie-denken. Menig hondeneigenaar weet te vertellen dat hij de roedelleider van zijn hond is. Ik hoor bijna iedere wandeling wel iemand met grote stelligheid vertellen als er een hond aankomt met zijn staart in de lucht dat hij dominant is. Dat alle honden in een groep streven naar een betere, hogere en dus dominantere positie kun je lezen op sites van hondentrainers en gedragstherapeuten. In het O&O jubileumboek uit 2005 wordt bazen door Willem Netto aangeraden om bij het corrigeren van een pup het gedrag van een volwassen hond na te bootsen door hem over de snuit vast te pakken of op de rug te leggen. Dit in het kader van een 'goede dominantie-ontwikkeling'. In hondenclub-blaadjes lees ik nog regelmatig dat je een hond beter niet over zijn borst kunt aaien, omdat hij dan denkt dat je onderdanig bent. De vereniging van gedragstherapeuten heet 'Alpha'.

Spraakverwarring

Wanneer mensen echter met elkaar praten over 'dominante' honden, is het lang niet altijd duidelijk of ze het wel over hetzelfde hebben. Sommigen beschouwen dominantie als een vaste karaktertrek, een blijvend, min of meer onveranderlijk onderdeel van een karakter. Anderen beschouwen het als een tijdelijke gedraging. Weer anderen geven er een heel eigen draai aan. Je kunt dus maar beter vragen wat iemand ermee bedoelt, want anders is de kans op totale spraakverwarring groot.

In het algemeen gebruiken biologen en ethologen de term 'dominant' eigenlijk alleen in relatieve zin, om de verhouding tussen twee individuen weer te geven. Wanneer er een conflict tussen twee dieren is, dan wordt de winnaar aangeduid als de 'dominant'. Deze 'uitleg' van gedrag vinden we in het dagelijks spraakgebruik terug als twee honden elkaar tijdens een wandeling tegenkomen: de een loopt grommend met een hoge staart op de ander af en de ander denkt 'wegwezen'. 'Nou, die is dominant', wordt er dan geroepen over de grommende hond, meestal door de eigenaar van de hond die de benen neemt. Maar soms ook is het de eigenaar van de grommende hond die, al naar gelang, trots of verontschuldigend zegt: 'Tsja, hij is nogal dominant.'

Patronen

De ethologen die in de jaren zeventig het sociale gedrag van wolven en honden in gevangenschap bestudeerden, gingen echter een stapje verder. Zij meenden bepaalde vaste patronen te zien in de onderlinge verhoudingen. Zo waren er dieren die steeds als eerste of als enige toegang kregen tot belangrijke zaken – in de literatuur key resources genoemd – zoals voedsel, een comfortabele, vaak wat hoger gelegen, plek om te slapen of een aantrekkelijke partner. Soms was dit omdat het dier het conflict aanging met een ander en steeds won, soms omdat een dier imponeergedrag vertoonde of bepaalde andere, meer neutrale signalen gaf, waarop anderen hem of haar voorrang verleenden. Een dier dat steeds voorrang kreeg, werd als dominant over de anderen beschouwd. Door systematisch van de groep in kaart te brengen wie over wie voorrang kreeg, werd soms bovendien een bepaalde ordening zichtbaar, die de 'dominantie rangorde' werd genoemd (bij kippen de 'pikorde'). Bovenaan stond A, daaronder B, daaronder C enzovoorts. Bovendien werd bij de wolven waargenomen dat alleen de dieren die aan de top van een dergelijke rangorde stonden, de A(lfa) dieren, zich voortplantten.

Dawkins

Gaandeweg ontstond een heel dominantie-systeem dat de waarnemingen van afzonderlijke ethologen soms ver te boven ging. Zo onderging de alfa, het dier dat bedoeld of onbedoeld voorrang kreeg, een transformatie naar een actieve leider, die bij alles het initiatief nam. Verder ontstond, ongetwijfeld vanuit het gedachtegoed van Richard Dawkins, het idee dat iedere hond de positie van alfa begeert en dus altijd hogerop zal proberen te komen. Dawkins – wiens werk nog steeds toonaangevend is – stelde in 1976 in 'The Selfish Gene' dat ieder dier, ook de mens, erop uit is zijn genen zo veel mogelijk door te geven. De alfa positie was vanuit dat oogpunt voor iedere hond van evident belang. Zonder die positie zou het hem immers nooit lukken om nageslacht te verwekken. Daarmee werd ook de weg geopend voor de gedachte dat 'dominantie' een genetisch bepaalde karaktertrek is, die evolutionair is vastgelegd.

Hondentaal

In de jaren zeventig werden deze ideeën door vooruitstrevende hondentrainers en gedragstherapeuten geprojecteerd op de relatie mens-hond. Wilde men een brave, gehoorzame hond hebben, dan was het nodig dat de hond de mens als roedelleider, als alfa beschouwde. De enige manier waarop je dat als baas voor elkaar kon krijgen, zo dacht men, was door je te gedragen zoals een hondse roedelleider dat zou doen: je moest bij alles het initiatief nemen en (letterlijk) de hoogste plaats innemen.

Dat betekende in de praktijk dat de hond nooit op de bank naast de baas mocht zitten of op diens bed mocht slapen, dat hij zijn eten kreeg nadat de baas had gegeten, dat hij niet voor de baas uit mocht lopen of als eerste de deur uit mocht gaan, dat hij niet geaaid mocht worden als hij naar de

baas toekwam zonder geroepen te zijn.

Het op zichzelf loffelijke streven om je te verplaatsen in het standpunt van de hond was vernieuwend en kwam wederom uit wetenschappelijke hoek. Tot die tijd werden ongehoorzame of agressieve honden bij de africhting vaak, net als paarden, 'gebroken'. Men gebruikte zweepen en stokken om ze te mak te maken. De door wetenschappelijke bevindingen geïnspireerde hondentrainers, zoals Martin Gaus, betoogden echter dat een hond als een wolf 'dacht' en dergelijke menselijke straffen niet kon begrijpen. Je moest 'hondentaal' spreken.

Vertaling

Bij de vertaling van gedrag tussen wolven onderling naar een menselijke variant werden echter soms curieuze redematies gevolgd. Zo werd verteld dat een hond een forse ruk aan een slipketting begreep omdat dit de nekbeet van een dominante hond imiteerde. Frijlink betoogde dat een hond ons als een soort driekoppige wolf ziet, waarbij onze handen koppen zijn. Het als dominante handeling veronderstelde 'over de snuit bijten' dat wolven en honden soms doen, hoefde je dan ook niet met je eigen mond te imiteren. Het volstond om je hand over de snuit van de hond te leggen en met duim en vingers aan weerszijde te knijpen.

Op wie dit nu als simplistisch overkomt, moet echter bedenken dat in die tijd de hond door wetenschappers nog als een tamelijk primitief wezen met beperkte cognitieve vaardigheden en slechts rudimentaire emoties werd beschouwd. Dit beeld is pas sinds de jaren negentig aan het verschuiven dankzij de discussie over bewustzijn bij dieren (theory of mind), de genetica en meer recent in vivo hersenonderzoek, waarbij dankzij MRI scans zichtbaar is welke hersenprocessen zich precies bij het toedienen van bepaalde prikkels afspelen. Hierdoor is er veel meer aandacht voor de overeenkomsten tussen mens en dier gekomen.

Ingebouwd verlangen

Het idee dat iedere hond, zelfs de vriendelijkste, een ingebouwd verlangen naar de alfa status had, leidde er in de jaren tachtig en negentig omgekeerd echter ook toe dat hondengedrag zelf werd herzien. Allerlei gedrag waarbij honden iets als eerste deden werd, ongeacht de context, geïnterpreteerd als het nastreven van de alfa status en dus 'dominant'. Honden die ongevraagd een speeltje in de schoot van hun baas deponeerden, een sprintje naar de voordeur trokken als de baas hun riem pakte of met hun lege etensbak aan kwamen zetten, kregen het predicaat 'dominant'. Ook een hogere positie innemen of de weg versperren werd als een dominante handeling van de hond beschouwd: een poot op de knie van de baas leggen, een kop op schoot leggen, opspringen, op de bank of het bed springen, in de deuropening liggen of in de weg staan.

Eigenaars kregen de raadgeving dit gedrag te negeren, te bestraffen of te pareren met een dominantere handeling. Lag je hond in de weg, gewoon doorlopen en daarbij op of minimaal over hem heen stappen, vooral niet om hem heen lopen, zo luidde het advies.

Worsteling

Terwijl de dominantie-theorie vaste voet kreeg bij het grote publiek, zagen tal van wetenschappers zich ondertussen voor problemen gesteld om waargenomen gedrag in dat theoretische kader te passen. Het begon er al mee dat allerlei honden zich bij wetenschappelijke experimenten niet aan de theorie hielden. Scott en Fuller die in de jaren zestig het grootste langjarig wetenschappelijk hondenonderzoek ooit deden, worstelden er al mee dat het begrip 'dominantie' in de praktijk niet zo eenduidig was. Sommige honden gedroegen zich maar halfslachtig dominant over anderen of op het ene punt (voedsel) helemaal niet en op het andere (gebruik van ruimte) weer wel. In dierentuinen bleken ook alfa-wolven te zitten die zich helemaal niet zo bekommerden om het verwekken van

nageslacht en de honneurs rustig overlieten aan de beta-wolf.

De 'echte' alfa, de hond die door zijn dominante karakter altijd overal de leider zou (proberen te) worden, kon helemaal niet gevonden worden. Pups die in puppytesten als dominant werden gekwalificeerd, bleken dat later voor het overgrote deel helemaal niet te zijn. Ook een hoge status van een hond of wolf in een groep had geen enkele voorspellende waarde voor een hoge status in een andere groep. Dominantie, zo concludeerden de onderzoekers, was geen vaste, onveranderlijke karaktertrek, maar een gedragsmanifestatie die kon wisselen naar gelang de fysieke gesteldheid van een dier en de sociale omgeving waarin hij verkeerde.

Agressie

Voor veel wetenschappers was het bovendien lastig om een rechtlijnige hiërarchie te ontdekken. Er bleken allerlei dwarsverbanden en coalities te bestaan. Men wrong zich soms in allerlei bochten om toch maar vooral het bestaan van een hiërarchie aan te tonen. Er wordt gesproken over piramidale hiërarchieën, seksegebonden hiërarchieën en zelfs 'intransitieve of circulaire hiërarchieën' (waarbij A de baas was over B, B over C en C over A); de laatste een contradictio in terminis van heb ik jou daar, want van een cirkel valt met geen macht ter wereld een rechte lijn te maken. Daarnaast bleek bovendien zowel het sociale gedrag van honden naar mensen, als de sociale structuur waarbinnen verwilderde honden leefden, nogal eens te verschillen van wolven. Reden voor onderzoekers om zich af te vragen of honden wel zo gemakkelijk met wolven vergeleken kunnen worden.

Bijkomend probleem was dat de agressie waarmee onderlinge dominantie-verhoudingen verondersteld worden systematisch geregeld te worden – de gevechten om de macht – bij in het wild levende wolven en honden niet of nauwelijks voorkwamen. In de dertien jaar dat onderzoeker David Mech bijvoorbeeld een wolvenroedel bestudeerde, nam hij niet een keer zo'n onderling gevecht waar.

Studies van groepen honden of wolven, waarbij onderlinge agressie, sociaal gedrag en lichaamstaal van individuele dieren (soms statistisch) geanalyseerd werden, brachten aan het licht dat hun gedrag vaak helemaal niet vanuit de dominantie-theorie verklaard kon worden. Datzelfde gold ook voor de aanwezige sociale structuren.

Gezin

Naarmate het onderzoek naar honden- en wolvengedrag vorderde, werd duidelijk dat de praktijk verschilde van de theorie en dat het gedrag dat in de dierentuin was geturfd soms totaal verschilde van het gedrag dat in het wild werd waar genomen. In 1999 publiceerde David Mech het artikel 'Alpha status, dominance, and division of labor in wolf packs'

waarin hij vertelde dat het door hem zo verbreid geraakte concept van de alfa wolf helemaal niet klopte. Er is geen sprake van een lineair hiërarchische gevormde groep, met een dominante alfa aan de top die zich naar die positie toe heeft gevochten. Wolven vormen gewoon een gezin, net zoals wij mensen: pa, ma en de kinderen. Er is daardoor wel een zekere hiërarchie, omdat de ouders nu eenmaal ouder en wijzer zijn, en de kinderen van leeftijd verschillen. Maar meer ook niet.

Onderlinge conflicten zijn er eigenlijk niet of nauwelijks. Het moment dat de jongen echt volwassen zijn, zo rond de twee jaar, verlaten ze de groep om een partner te vinden en stichten ze een eigen gezin.

Er is, zo ziet men nu, een vertekend beeld ontstaan doordat de wolf vooral in gevangenschap is bestudeerd. Het in het wild bestuderen van wolven leverde tot nog niet zo lang geleden veel problemen op. Vrijwel overal waren de wolven zo schuw dat het moeilijk was om ze te zien te krijgen. Bovendien legden ze grote afstanden af in gebieden waar nauwelijks wegen waren. Geld

voor bijvoorbeeld het inzetten van helikopters en technische middelen om de dieren op te sporen en goed te kunnen volgen, zoals halsbanden met zendertjes, ontbraken. In het Arctische gebied, waar Mech zijn onderzoek deed, was het zo koud en onherbergzaam dat er een groot deel van het jaar geen onderzoek gedaan kon worden. Wat er in de tijd tussen de waarnemingen gebeurde, daar moest men maar naar raden. Onderzoek doen in dierentuinen was voor onderzoekers naar sociaal gedrag dan ook veel aantrekkelijker.

Dierentuin

In de dierentuinen leefden de wolven echter zeer dicht op elkaar – op enkele tientallen vierkante meters – waardoor ze geen mogelijkheid hadden om elkaar te ontlopen. Bovendien was er tussen de wolven meestal geen enkel familie verband, waren ze vaak niet eens met elkaar opgegroeid en werden er voortdurend weer nieuwe, vreemde, volwassen wolven in de groep gebracht. Dit had tot gevolg dat er ernstige en zeer gewelddadige uitbarstingen van agressie plaatsvonden en er inderdaad in het beste geval een gewapende vrede ontstond, die vaak echter onmiddellijk ongedaan gemaakt werd als er iets aan de situatie werd veranderd.

Dit in de dierentuinen waargenomen gedrag – dus eigenlijk in abnormale en bovendien zeer stressvolle omstandigheden – werd echter als representatief genomen voor het gangbare, normale sociale gedrag van wolven. Iets dergelijks gold voor de wolven, (wilde) honden en wolfshond-kruisingen van Trumler, waarover hij in zijn boeken zoals ‘Honden moet je serieus nemen’ schreef. Het is net zoiets als dat wij het gedrag van de mensen uit ‘De Gouden Kooi’ of ‘Expeditie Robinson’ als de maat zouden nemen voor het normaal gangbare sociale gedrag van mensen.

Mismoedig

In 2000 vertelt Mech in ‘What happened to the term alpha wolf’ dat zijn boodschap over het sociale gedrag van wolven nauwelijks tot zijn collega biologen schijnt door te dringen en spreekt hij de hoop uit dat het geen twintig jaar zal duren eer de nieuwe inzichten over wolven gemeengoed zijn geworden. Elders vertelt hij mismoedig dat ook zijn herhaalde pogingen om de uitgever van zijn verouderde boek uit 1970 te bewegen het niet meer te herdrukken, tot op heden zijn mislukt. Het lijkt vreemd dat een verklaringsmodel van ruim zestig jaar oud, waarvan de meeste wetenschappers – en in hun kielzog ook veel gedragstherapeuten en hondentrainers – inmiddels onderschrijven dat het een vertekend beeld geeft, nog steeds zo’n impact heeft. Er zijn echter enkele zwaarwegende factoren in het spel die bij elkaar genomen ervoor zorgen dat het dominantie-model zo blijft aanspreken.

Bril

Het dominantie-model staat niet op zichzelf als verklaringsmodel voor het sociale gedrag van wolven of honden. Het is al vanaf de zestiger jaren een van de gangbaarste modellen voor de verklaring van het sociaal gedrag van zoogdieren, zoals apen, dolfinen, wolven en ook wel – maar meer omstrede – mensen. De meeste gezaghebbende wetenschappers zijn er mee ‘opgevoed’. Het maakt onderdeel uit van een wetenschappelijk paradigma, een samenhangend stelsel van modellen en theorieën die een denkkader vormen waarbinnen de ‘werkelijkheid’ geanalyseerd en beschreven wordt. Dat denkkader maakt dat je wat je waarneemt door een bepaalde bril bekijkt. Als je er van uitgaat dat er een dominantie-structuur is omdat dat de gangbare theorie is, dan is de kans groot dat je hem ook ziet. Het maakt het ook heel lastig om een andere bril op te zetten: dat vergt creativiteit en je loopt bovendien risico dat je tegen heilige huisjes aanschopt of niet serieus genomen wordt door je collega’s. Het duurt daardoor lang voordat modellen genuanceerd of verworpen worden.

Het dominantie-model bleef ook stand houden omdat er in wetenschappelijke kring een taboe lag en ligt op antropomorfiseren (vermenselijken). Vanouds worden dieren nu eenmaal als heel anders gezien dan mensen. In het algemeen laten onderzoekers de verschillen tussen dier en mens dan ook zwaarder wegen dan de overeenkomsten. Vergelijkingen tussen het sociaal gedrag van mensen en dat van sociaal levende dieren roepen binnen de gevestigde wetenschap veel discussie op. Dat maakt dat de naam van onderzoekers vaak eerst gevestigd dient te zijn, voordat ze daarop geënte theorieën kunnen introduceren. Zelfs iemand als Mech dekt zich in als hij spreekt van een gezinssituatie bij wolven door allerlei slagen om de arm te houden.

Winnaars en verliezers

Voor gewone hondenbezitters is het in de dagelijkse praktijk ook gemakkelijker om iets van een dominantiestructuur te ontwaren in sociaal gedrag, dan iets anders. Waar er conflicten zijn tussen individuen, zijn er nu eenmaal meestal winnaars en verliezers ofwel, in de taal van biologen, dominanten en submissieven. Hoge en lage staarten zijn gemakkelijk te herkennen. Het dominantie-model hapt lekker weg en is eenvoudig te begrijpen. Daar komt bij dat onze ‘beste vriend’ – zeker de grotere – een indrukwekkend stel tanden heeft. De boodschap dat we, in de wat dramatische woorden van Martin Gaus uit 1984, ‘een wolf in huis hebben’ maakt het ook wel lekker stoer ‘om de roedelleider te zijn’. Zeker als er bij verteld wordt dat die ‘wolf’ er op uit is om de baas over ons te spelen als hij de kans krijgt.

En het werkt. Wie eerder problemen had om zijn hond te laten gehoorzamen, heeft vaak baat bij de regels die volgens het dominantie-model moeten worden toegepast: overal het initiatief toe nemen, altijd winnen, ongehoorzaamheid bestraffen. Voor de baas maakt dit het gemakkelijk om te geloven dat de hond hem nu als roedelleider beschouwt. De verklaring voor het succes is echter veel eenvoudiger. Door een verbeterde, consequente vorm van communicatie leert de hond veel gemakkelijker wat er van hem verwacht wordt, dan wanneer hij geen structuur krijgt.

Dat degenen die hun hond met veel ‘alfa’ machtsvertoon onder de duim houden statistisch gezien met meer agressieproblemen – uit angst en noodweer – te kampen krijgen dan degenen die dat niet doen, is paradoxaal genoeg voor de meeste eigenaars ook al geen reden om de juistheid ervan in twijfel te trekken. Integendeel, dat de hond de ‘strijd’ aangaat, bevestigt toch alleen maar dat de hond op macht uit is en je hem nog strenger aan moet pakken? Ik vrees dan ook, mede gezien de populariteit van Cesar Millan in Amerika, dat David Mech nog even geduld moet hebben voor nieuwe ideeën over het sociale gedrag bij wolven en honden tot het grote publiek zijn doorgedrongen.

Wat wel?

Maar als de strijd om de Alfa positie niet de reden was waarom sommige honden elkaar de tent uit knokten of hun baas aanvloegen als die op de bank wilde gaan zitten, wat dan wel? Een ander verklarende model, dat in recente hondenliteratuur gebruikt wordt (o.a. door Lindsay 2003) is het, op de speltheorie gebaseerde, Resource Holding Potential model van Parker (1974).

Om te kunnen overleven hebben mens en dier bepaalde hiervoor noodzakelijke zaken nodig, zoals eten, drinken, een schuilplaats of veilige plek. Deze ‘key resources’ zijn dus van grote waarde voor een dier. Hoeveel waarde iets heeft, kan per situatie en per dier verschillen. Calorierijk voedsel wordt natuurlijk waardevoller naarmate het schaarser is, maar ook naarmate een dier een snellere stofwisseling heeft. Naast de ‘key resources’ zijn er ook gewone ‘resources’, die niet direct nodig zijn om te overleven, maar wel het leven aangenamer of gemakkelijker kunnen maken. Zo kan een

lekker zacht ligbed voor een oud dier dat pijnlijke, stijve spieren heeft erg waardevol zijn; waardevoller dan een ligplaats op de koude, harde vloer.

Omdat er meestal niet genoeg is voor iedereen of omdat de kwaliteit van 'resources' verschilt, kan daar competitie over ontstaan, zowel met soortgenoten als met andere dieren. Competitie, zeker in de vorm van een gevecht, kan echter weer de overlevingskansen verkleinen. Er wordt energie mee verspild, een dier kan gewond raken of zelfs de dood vinden. Voor een optimale overlevingskans moet een dier dus als het ware de kosten tegen de baten afwegen: hoeveel risico op schade is hij bereid te lopen om iets waardevols te bemachtigen of te behouden?

Resource Holding Potential

Volgens Parker speelt bij deze afweging het Resource Holding Potential (RHP) van een dier, intrinsieke eigenschappen die zijn kansen op succes vergroten, een grote rol. Je kunt daarbij denken aan zijn grootte, gewicht, leeftijd, geslacht en ervaring in het vechten. Dieren houden daar rekening mee als zij razendsnel een inschatting maken of zij wel of niet een conflict zullen aangaan om een waardevolle resource. Is de tegenstander klein, hoogbejaard en zwak en zijn ze zelf groot, jong en sterk, dan is hun risico klein en zullen ze dus eerder de confrontatie aangaan, dan wanneer deze groot, sterk en in de kracht van zijn leven is.

Door waarde, mogelijke kosten en RHP in een wiskundige formule te gieten (RHP plus Waarde gedeeld door Kosten), kun je min of meer berekenen hoe groot de kans is dat een dier bereid is om een conflict aan te gaan. Je kunt dan op je vingers natellen dat de kans groot is dat een vijf jaar oude Mastiff niet zal aarzelen zijn tanden in een twee jaar oude King Charles Spaniël te zetten als die zijn verschrikkelijk lekkere, verse bot zou willen pakken, maar ook dat die Spaniël dat waarschijnlijk wel uit zijn hoofd zal laten.

Eenvoudiger en ingewikkelder

In een recent review artikel (2009) stellen Bradshaw en collega's echter dat honden maar weinig rekening lijken te houden met de grootte en mogelijke vechtkracht van hun tegenstander en dat het belang van RHP is overschat. De meeste eigenaars van kleine honden, met name terriers, zullen dat ook beamen: die schijnen namelijk nogal eens te denken dat ze heel groot zijn.

Volgens Bradshaw ligt het allemaal nog veel eenvoudiger. Wat bepaalt of een hond het conflict aangaat, zijn uitsluitend de waarde die hij aan dingen hecht en zijn leerervaringen. Op basis van min of meer toevallig verlopende eerste ervaringen bij sociale ontmoetingen ontwikkelen honden bepaalde verwachtingen die hun volgende sociale ontmoetingen kunnen gaan beïnvloeden.

Tegelijkertijd maakt deze visie het weer veel complexer, ingewikkelder en individueler dan de gemiddelde hondeneigenaar of trainer misschien lief is. Wat Bradshaw nu precies bedoelt en wat voor implicaties dat heeft voor de omgang met je hond, daarover de volgende keer.

Aanbevolen literatuur: Bradshaw, J.W.S., Blackwell E.J. & Casey, R.A. (2009). *Dominance in domestic dogs – useful construct or bad habit?* Journal of Veterinary Behavior, 4, 135-144

Elian Hattinga van 't Sant studeerde geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en sloot onlangs de studie 'Toegepast Diergedrag' af aan de Katholieke Hogeschool St. Lieven (University College Ghent)